

Fabijan Lovrić
Knin

ARHETIP ISKUSTVA I RITMIČNOSTI EMOCIONALNOG U PJESMAMA STIPANA GRČIĆA

Oduvijek je čovjek ostavljao trag na putu kojim se kretao, nekada nesvjesno, nekada suvislo i oprezno, zbog sebe samoga ili zbog drugih. Činio je to na sebi originalan način, kako bi njegov semiotički znak bio jasno dekodiran smjerom i porukom. Sigurno je u prvim znakovima presudan bio put, dok je kasnije poruka postala značajnija. Ona je imala elemente uzroka i posljedica, a kasnije, usvajanjem određenog pisma, koje su prihvatile i usvojile određene grupe, narodi, poprimala je značenjske odlike semantičke ljepote kroz konstrukciju rečeničnih sklopova misli. Izgrađen je idiom fonema, usvojen kao jedinstven u svojem obliku i zvučnom značenju. Počelo je doba pismenosti, razvoj određenih jezika, određenih kultura, civilizacija, društvenih poredaka, velikih otkrića i avanturističkih pothvata, ulaska u svemir, ali, jezična svježina je ostala nezaobilazna, svježija i očaravajuća u svijetu svih komunikacija dostupnih ljudskome rodu. Mekoća govora, zvučnost i bliskost, socijaliziralo je svekolike odnose čovjeka jednog spram drugoga. U takvom ritmu razvoja čovjeku je najbliža pjesma, pa se tako razvijala od usmene predaje do nenadmašnog umjetničkog dojma. Davno ispjevane vede, Ramajana, Mahabharata, Gilgameš, Pjesma nad pjesmama, još i danas djeluju svježije i umjetnički snažno.

Seobe naroda nosile su sa sobom i svoj jezik, svoj prepoznatljivi oblik civilizacijskih tekovina. Takvim slijedom i na naše zemljopisne prostore doseljenici su donosili novine, usvajali zatečeno, oblikovali i mijenjali navike života, ali i navike govora.

U umjetničkom, književnom radu, što se zapisanog tiče, kod nas, u Dalmaciji, istaknuli su se Šiško Menčetić i Džore Držić, koji su svoje književne radove gradili na folkloru, tradiciji, zapisima folklornih pjesama. Te pjesme imaju svoju protegu i danas, u jednom Ivanu Bonusu, Stipanu Grčiću i još nekima. Strast života i osjećaj ritmike suzvučja, iznjedruju najzačudnije pjesme autora iz naroda, počesto bez škole, ali s nesvakidašnjim osjećajem za ritam i formu pjesme, a posebice narativan odnos kazivanja teme, kakve nisu ispjevali niti Likoridin Gal, niti Lezbijka Safa, niti mnogi drugi uglašeni pjesnici blagonaklonjenih im stoljeća. Zapis iz Novog Vinodolskog (1929.) donosi blistav primjer narodnog duha kroz dosjetku i ljubavnu strast:

Zade mi se ostrug od čizama
za bijelo krilce divojačko.
Idoh, majko, ostrug otkučivat,
privarih se, obljubih divojku.

Ovakve pjesme jako su zgodne za usmenu predaju, tako da inačice jedne pjesme prepoznajemo na različitim zemljopisnim područjima, sve do pojave autora koji su svoja djela potpisivali, dajući im pečat ne samo svog osobnog dara nego i jezičnu pripadnost, narodni i folklorni element, tradicijski značaj, zemljopisni toponim. Izrasli iz samog srca puka, takvi autori ponijeli su laskavi naziv, pučki pjesnici koji nisu mogli ostati nezamijećeni. O tome najzornije govore tekstovi Vatroslava Jagića i Augusta Šenoa, u kojima daju potporu jedan drugome: Šenoa Jagiću za tiskanje časopisa *Književnik*, a Jagić Šenoi kao talentiranom književniku. Šenoa objavljuje članak u *Glasonoši*, 1865., a Jagić svoja razmišljanja o književnosti u *Književniku*, 1866., što se uzima kao temelj hrvatske književne i znanstvene budućnosti. Naravno, zapisivači u svjetskim, a i u našim okvirima književne zbilje, počeli su mnogo ranije. Iza prvih zapisa su tisuće godina. Međutim, ovaj uvod, smatrajući ga potrebitim, ispisujem kao postupnost prepoznavanja i lakšeg zaključivanja o vrijednostima koje nam podariše pučki pjesnici, umjetnici uopće, čijih se vrijednosti ne možemo odreći, niti zanemariti njihov umjetnički doseg.

Jedan od takvih je i Stipan Grečić, nesvakidašnji vladar tematskih uprizorenja kroz glazbeni ritam izrastao na prostorima iskustva, bogatstvo interesa i raznolikost kreativnog pjesništva. Taj složeni interes uprizoruje upečatljivim govorom, koristeći se emocionalnim stankama, brzinom i jačinom govora kako bi što upečatljivije, a to mu uspijeva, prenio svoju pjesničku imaginaciju slušateljima. Oni koji su ga čuli, znaju kako ovaj pjesnik nikoga ne ostavi ravnodušnim. Riječ, osjećaj, etička, didaktička i skladna glumačka uprizorenja daju ovom autoru nesvakidašnju cjelovitost koju su mnogi suvremeni pjesnici izgubili. Uprizorujući teme kroz suvremen pogled na svijet oko sebe, pjesnik postiže razumljive i dostatne semantičke i lingvističke cjeline, kako to učiniše prevoditelji *Biblije* kroz razumijevanje i značenje hebrejskih riječi *ha dabar*, što u hrvatskom leksemu znači *riječ i čin*. Bonaventura Duda promišlja kako Ivan Evanđelist doživi himnički prikaz Božjeg stvaranja u svečanom proglasu prve glave Knjige Postanka:

Slušajući ili čitajući taj himan, onaj stalni »I reče Bog... I reče Bog...«, dakle, opetovanje o određenom, »Ivanu je sinula prva riječ njegova Evanđelja: »U početku bijaše Riječ...« (Iv. 1,1). I odmah dodaje: »Sve postade po njoj, i bez nje ne postade ama baš ništa od onoga što postade« (Iv. 1,3) (Duda, 1990. , 32). Tako i kod pjesnika, blistavost ideje, inicijacija trenutka iz koje slike iskaču na površinu, postaju vidljivo jasne i pjesnik, slijedeći njihovo smjenjivanje ispisuje impresije doživljajnog. Snaga emocionalne inteligencije ostvaruje nesvakidašnje procese stvaralačkog čina, te uz navedene slojevitosti imamo djela zadivljujuće vrijednosti. Nepoznavanje metrike, nepoznavanje pjesničke forme oslobađaju krila pjesnicima naroda, pučkim pjesnicima, koji nespunito, slobodni od ograničenja koje počesto nesavladivo postavlja književna teorija putem strogih normi, kao na pitanju soneta, što počesto ne poštuju ni akademski obrazovani pjesnici, a razlogom je

nemogućnost granica u kojima bi se trebala naći određena misao. Iz takvih okvira, bježeći od njih, izrasli su svi antimodernisti, donoseći nove uspješnice u svijet pjesništva. Taj kulturalni dijalog pjesnika postavio je novu piramidu zahtjeva i uspjeha, nezaustavljivo ostvarujući genijalne uratke pjesničkih kreacija.

Kada su u pitanju uspješnice, pučki pjesnici ne zaostaju za svojim akademskim kolegama. Oni počesto imaju kompleks škole, ali osebujan talent i sloboda bez poznavanja određenih normi, uspostavljaju arhetipski ritam u njima, u njihovim djelima, zadivljujući čitatelje i stavljajući pred drukčije paradigmatičke odluke teoretičare književnosti.

Stipan Grcić je jedan od uspješnijih, jedan od onih koji je izgradio zadivljujuću retoriku, podesio ritam i boju, na opće zadovoljstvo.

Suvremeno doba donijelo je pravila ponašanja, jer se u određenom trenutku spoznalo kako svako ima pravo na svoj komad prostora koji ga okružuje i koji je njegov. Pušaći su prvi osjetili takve regule: »*Već odavno kod nas u zakonu piše, / da se ne smi' pušiti u uredu više. // Niko nikog ne šljivi, i dalje se puši, / iako se zdravlje i drugima ruši.*« (*Pušaći*).

Zanimljivosti ovog rukopisa su gnomatski izrazi, što su jasne i misaono čiste izreke: »*Biti dobar znači ne govoriti istinu.*« (*Dobrota*). Politika i prodaja hrvatskih tvrtki također su interesom u mnogim pjesmama, pa i u samom naslovu, ali one općeg karaktera daju jasne filozofske misli koje bi poželio svaki autor: »*Ako budeš ići za tuđom pameti, / nećeš nikada doći do cilja!*« (*Pamet*).

Planina *Promina* ljepotica je i ponos ne samo Drniša nego i cijele okoline, te je i razumljivo da joj je posvećena pjesma pjesnika koji svaki dan gleda njezin obris u nebu. Hodati tim prostorom nešto je sasvim drugo. Na autentičan način ispjevana je i pjesma o takvom susretu, *Susreo sam vuka dva*.

Državna politika svih razina pogađa osjetljivost pjesnika. On kroz pjesmu govori o Hrvatskom saboru, o rasprodaji Plive, o hrvatskim otocima, o svemu onome što izaziva kod njega poticaj na koji mora odgovoriti pjesmom. Pjesma je njegov način poruke i razgovora. Ipak, neke sitne pojave imaju snažnu poruku u onome u čemu velikoumnici ne nađu rješenje. Seksualni odgoj u školama doživi krah, bar za sada, ali, pjesnik se ne da, on ima na dlanu dvije gatalinke u trenutku parenja: »*Ovako smo svi nastali, / bez ovog nas ne bi bilo, / to je taj vrhunac sreće, / kad pritisne tilo tilo.*« (*Gatalinke u parenju*).

Česte metafore, lascivne i šarmantno uočavajuće, daju protočnost vertikali ovog pjesništva. Neke su bliske djeci, prvenstveno zbog svoje iznjudrenosti iz elemenata bajke (*Magarac*).

Životna filozofija sveukupnog čovjekovog bitisanja na Zemlji, pravda i nepravda, kakav je to čovjek prema čovjeku, humanost na djelu i pitanja slobode, pjesme o dragim osobama, u koje se može uvrstiti majka, te prijatelji kao Ante Gotovina, samo su dijelom tematskog interesa ovog autora. Športski uspjesi, kao u pjesmi *Janica za povijest* ili *Svjetskom geniju Draženu Petroviću*, što je ponos cjelokupnog hrvatskog korpusa, nisu mimoišli ni pučko pjevanje.

Gastronomski užitak u staroj, gotovo zaboravljenoj kuhinji, rad u vinogradu, također su teme bliske autoru, te ih često opjevava; uz to, suvremeni mediji i nasilje suvremenih medija često iritiraju autora te i o tome ima pjesama u ovom rukopisu.

Jasno je da će svaki čitatelj ovoga teksta primijetiti kako Greću treba lektorski posao obaviti netko drugi; očistiti riječi koje ne pripadaju ikavici i dovesti rukopis u normu kojoj pripada po mjestu nastanka i po načinu govora samog autora. Ponegdje zasmeta prelazak iz lica u lice, iz jednine u množinu, ali to su razumljive pogreške, koje se lako daju ispraviti. Neke usiljene rime bi trebalo izbjeći, te ovo simpatično pjesništvo s mnoštvom mudrosti učiniti prihvatljivijim i bližim još široj čitalačkoj publici. Na tome bi trebala i samokritičnost autora odraditi veliki dio posla. U toj nakani trebalo bi odvojiti pjesme za djecu i pjesme namijenjene odraslima, iako postoji maksima kako dobra pjesma ima uporište kod svakog čitatelja neovisno o uzrastu. Zato za kraj ovog viđenja neka posluži pjesma:

Kule od slova

U moju sobu ulazim tiho,
tiho na prstima,
spava mi žena, spavaju djeca
samo ne spavam ja.

Oni su negdje u snu duboku,
ponoćni sati su sad,
a ja se borim, borim u sebi,
da sazidam neki novi grad.

Uzimam papir, izlazim vani,
tiho, tiho, još tiše,
u meni nešto raste visoko,
visoko, visoko, još više.

U meni rastu nekakvi snovi
rastu, rastu stihovi ovi,
u meni rastu kule od slova,
ovo je moja kula nova.

Vjerujem kako je svakom književnom analitičaru jasno kako se radi o pjesniku kojemu treba tako malo kako bi prerastao granicu ili ostao u granicama pučkog pjesništva ogrnutog suvremenim pjevom modernističkih autora.

Shvatiti vrijeme u kojem protječe život, taj kratki, munjeviti trenutak spoznaje čovjeka o životu, o samome sebi i svom bližnjemu, treba učiniti što ljepšim, što veselijim, ali: treba imati hrabrosti za osmijeh. Onaj tko se srčano smije na zemlji suza, unaprijed je osuđen na izopćenje, čak proglašen ludim. Dopušta li se onda čovjeku sloboda: biti svoj?

Imamo autora koji je svjestan opasnosti, ali kao pjesnik, filozof jednostavnih misli, zasigurno je toliko svoj i iskren u toj nakani, da s pravom mogu ustvrditi kako je on naš, hrvatski Prometej svojstvenog otkrića u sebi, a kada čitamo njegove stihove i misli, onda je on otkriće nas samih u nama.

Zašto je to tako?

U prvom redu prepoznajemo određeni ritam, ritam koji se nameće iz slogovne partiture stihova ovjenčanih rimom. Redovito je to tako, ali i naracija kroz protok misli je jasna, vidljiva, jednostavna, nevinna, s odrežitošću koja ukazuje na određene probleme sveukupnosti, koji, opet, umrežavaju čovjeka u djelovanje bliskog kruga ili te krugove šire do svemirskih nevida, do proročanskog i onoga što je vidljivo odmah i tu, ili je opredmećenje kroz giblivosti moguće. Nagovještaj promjeni je vidljiv početak, naravno, jasno je kako neki novi uzroci, neke nove giblivosti mogu izmijeniti tok događaja, ali bilježiti treba ono što jest, ono što je bitak samo po sebi. Kroz takve odnose prolazi pjesnik, prolazi čitatelj, proživljavajući određene kreacije pjesničkih slika kroz iskustvo doživljajnog svijeta. Svijest bilježi slike, iskustvo ih vraća i mijenja ponašanje. Tako ponašanje postaje plod iskustva.

Tematski okvir nije određen, nego impulsivan učinak trenutka, tako da ono što je prihvatljivo djeci kroz igru i njihov doživljajni svijet, odnosi u obitelji, političke odluke, izjave dužnosnika, psihološki svijet pojedinca, sve je interes i složen proces iz kojega se izvlači svjetlost. Upozoriti na događaj doživljajnim svijetom pjesnika, osnova je ovog pjesničkog stvaranja. Tu je autor čvrsto svoj. On ne želi slijediti jezične norme, niti bilo koje druge, on slijedi određene nakupine iskustva i dar u sebi kako bi kroz stih iskazao osjećaj. Bez sumnje, u tome u potpunosti uspijeva.

Umjetnički dojam nije kompleksnost stiha, nego ugođaj tematskih kreativnosti i mogućnosti spoznaja kroz protočnost teme. Onako kako govori, onako kako piše, mješavinom ikavice i ijekavice, zaokružimo svijet ovog autora, ali pridajmo važnost onome o čemu pjesme pjevaju, pridajmo važnost ritmu, i sigurno će biti zadovoljstva; a to je želja i samog autora. Zbog toga će ovo pjesništvo imati svoju trajnost kroz buduće vrijeme.

LITERATURA

- Banov-Depope, Estela: *Suodnosi usmene i pisane književnosti / Prilozi za teoriju kulturnih transformacija*: ur. dr. sc. Milan Nosić: Hrvatsko filološko društvo – Rijeka; Rijeka, 2005.
- Goldstein, Slavko i grupa autora: *Povijest hrvatske književnosti* (knj. 1): Sveučilišna naklada Liber: Mladost, Zagreb, 1978.
- Marić, Mirna: *Melodika urbane pučke pjesme / Dalmatinska tradicionalna klapska pjesma*: ur. Ljubomir Stefanović: Izdavački centar Rijeka; Rijeka, 2001.
- Ravlić, Jakša (ur.): *Narodne lirske pjesme / u Pet stoljeća hrvatske književnosti* (knj. 23.): priredio Olinko Delorko: Matica hrvatska; Zagreb, 1963.
- Zečević, Divna: *Prošlost u sadašnjosti / Popularnost pučkog književnog mišljenja* ((Mala teorijska biblioteka, knj. 42): ur. Josip Cvenić: Izdavački centar Revija Otvorenog sveučilišta Osijek; Čakovec, 1991.

Izgovoreno na književnoj večeri u prostoru Književnog kruga Split, 28. listopada 2008.